

Ernst Casimir, is het mogelijk dat een deel van dat bezit in 1743 weer terugkeerde tot het huis Oranje-Nassau-Diez. Misschien is het terug te vinden in de inventarissen van de delen II en III. Het zou wenselijk zijn geweest als de bewerkers daarnaar een onderzoek hadden ingesteld.

De levensjaren van de behandelde personen zijn lang niet altijd in een noot vermeld en ook wordt niet altijd bij verwijzing naar een boek de bladzijde vermeld.

M. van de Vrugt, *De criminele ordonnantiën van 1570. Enkele beschouwingen over de eerste strafrechtcodificatie in de Nederlanden* (Zutphen: De Walburg Pers, 1978, 209 blz., f45,-, ISBN 90 6011 174 5).

In juli 1570 werden te Brussel - tijdens Alva's bewind als landvoogd - de zogenaamde criminele ordonnantiën uitgevaardigd, die onder het gezichtspunt van rechtsunificatie en 'modernisering' het strafrecht en de strafrechtspleging in de Habsburgse Nederlanden beoogden te hervormen. Het waren er drie: die op de 'criminele justitie' van 5 juli 1570 - ook wel in enge zin als 'de criminele ordonnantie' aangeduid -, die overwegend het materiële strafrecht betrof, die op de stijl van procederen in criminele zaken van 9 juli 1570, welke overwegend het formele strafrecht betrof, en ten slotte die op de cipiers van 9 juli 1570, een soort instructie voor cipiers.

Bekend is, dat de invoering van deze 'eerste strafrechtcodificatie in de Nederlanden' nogal wat voeten in aarde had, omdat zij, naar de staten van onderscheidene gewesten in de Nederlanden stelden, op allerlei punten inbreuk maakten op 'welheergebrachte' costumen en privilegiën. De meeste handboeken beperken zich dan ook tot de constatering, dat dit omstreden stuk wetgeving bij de pacificatie van Gent (1576) 'geschorst' (buiten werking gesteld) werd, al wordt erkend, dat de criminele ordonnantiën in de zeventiende en achttiende eeuw hier te lande een zeer gezaghebbende inspiratiebron bleven voor auteurs op strafrechtelijk gebied en voor de strafrechtspraak.

Bezien in het licht van de ook in Nederland in de afgelopen jaren sterk opgeleefde belangstelling voor de geschiedenis van strafrecht en criminaliteit is het verheugend, dat ook deze voor de strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden in allerlei opzichten zo belangrijke trits van zestiende-eeuwse ordonnanties in die belangstelling blijkt te hebben gedeeld. Te meer omdat de tot dusverre aan de criminele ordonnantiën gewijde monografieën uit de negentiende eeuw dateren en mitsdien op allerlei punten sterk verouderd zijn. De auteur maakte de criminele ordonnantiën tot voorwerp van haar promotieonderzoek en van het proefschrift, waarop zij in mei 1978 te Utrecht tot doctor in de rechtsgeleerdheid promoveerde, verscheen de thans besproken zeer verzorgde handelseditie.

Welbeschouwd valt dit boek, dat een inleiding, vijf hoofdstukken, een in het Duits gestelde samenvatting, een notenapparaat en een. (beknopt) persoonsnamen- en zaakregister bevat, in twee gedeelten uiteen. In het eerste schetst de schrijfster globaal 'een aantal factoren uit het maatschappelijk krachtenveld... die voor het ontstaan, de vorm en de inhoud van de criminele ordonnantiën van doorslaggevende betekenis zijn geweest', zoals onder meer de theoretisch-staatkundige achtergronden van deze ordonnantiën en het verzet daartegen, de toenmalige centrale bestuurlijke organisatie van de tot de Habsburgse monarchie behorende gebieden (radensysteem), de laat-middeleeuwse 'standenmaatschappij' in de Nederlanden en de rol, die de beroepsgroep van de academisch gevormde juristen daarin speelde (hoofdstukken I en II).

Dat in het zoeven aangeduide kader slechts een beperkt aantal factoren voor een globaal-

introductieve behandeling aan bod kon komen, is duidelijk. De gemaakte keuze en de wijze van behandeling zijn mijns inziens verdedigbaar, al had naar mijn oordeel meer aandacht besteed moeten worden aan het al onder Karel de Stoute opkomende verzet van de staten van heel wat gewesten in de Nederlanden tegen eenzijdig door de gemeenschappelijke landsheer uitgevaardigde wetgevingsproducten, die inbreuk maakten op bestaande costumen en privileges. Juist dat 'tere' punt speelde immers ook met betrekking tot de criminele ordonnantiën zo'n belangrijke rol, zoals ten duidelijkste blijkt uit onder meer de studies van Nanninga, Uitterdijk en Van Spaen over de invoering van de criminele ordonnantiën in respectievelijk Overijssel en Gelderland.

Het tweede gedeelte van dit boek (hoofdstukken III, IV en V) behelst meer op de juridische inhoud en betekenis van de onderhavige ordonnantiën toegespitste beschouwingen. Het derde hoofdstuk betreft de structuur en systematiek van deze wetgeving, waarbij de auteur er terecht op wijst dat hier voor het eerst - en in tegenstelling tot zowel de 'Peinliche Gerichtsordnung' van Karel V van 1532 als de werken van Wielant en Damhouder over het strafrecht, die, te zamen met het Romeinse recht en de leerstukken van Italiaanse criminalisten als bronnen (in historische zin) fungeerden, waaruit de ontwerper(s) van de criminele ordonnantiën putten,- formeel en materieel strafrecht in beginsel gescheiden gecodificeerd zijn en dat zich binnen die codificatie van het materiële strafrecht een 'algemeen' en een 'bijzonder' deel laten onderscheiden. Voorts geeft zij een globaal overzicht van de inhoud van de drie ordonnantiën, waaruit en passant hun onderlinge samenhang nog eens duidelijk blijkt. Bij de bespreking van de ordonnantie op de stijl weet zij op heldere en duidelijke wijze een uitstekend inzicht te verschaffen in de bekende strijdvraag welke artikelen van deze ordonnantie de kern van de zogenaamde extra-ordinaire strafprocedure omvatten (112-130), het ontstaan (en voortbestaan) van welke strijdvraag mede in de hand gewerkt werd door het ontbreken van een nadere indeling van deze ordonnantie in titels. Dat zij deze moeilijke materie, waarover in de oud-vaderlandse strafrechtsliteratuur zoveel getwist is - bijvoorbeeld Voorda versus Van Leeuwen -, op een voor hedendaagse lezers zo inzichtelijke wijze in beknopte vorm heeft weten uiteen te zetten, is mijns inziens een grote verdienste.

In het vierde hoofdstuk geeft de schrijfster een meer gedetailleerde schets van de rechtspositie van de verdachte volgens deze ordonnantiën, met name van die in het kader van de inquisitoire procesgang, waarbij bijzondere aandacht geschonken wordt aan het instituut van de tortuur en aan de confiscatie van de goederen van de verdachte, welke veelal reeds in de beginfase van het strafproces kon plaatsvinden.

In het laatste hoofdstuk (V) ten slotte worden de 'lotgevallen' van de criminele ordonnantiën 'door de eeuwen heen' geschetst. Met name komen daarin de belangrijke vragen aan de orde of en in hoeverre deze door de pacificatie van Gent 'gesuspendeert' werden en of en in hoeverre zij nadien in de zuidelijke en noordelijke Nederlanden wetskracht bezaten. De auteur beantwoordt de eerste vraag ontkennend, de tweede, zulks vooral op juridische gronden, in beginsel bevestigend.

Persoonlijk acht ik dit het 'zwakste' gedeelte van deze studie, omdat de auteur deze vragen mijns inziens teveel langs de weg van 'redeneren' tracht te beantwoorden. Waren deze vragen onder het *ancien régime* voor in het maatschappelijk gebeuren van toen 'medespelende' juristen rechtsvragen, voor ons zijn het *historische* vragen geworden, welke primair beantwoording behoeven aan de hand van (rechts)historisch bronnenonderzoek. Doordat archiefonderzoek 'niet in de onderzoeksopzet werd opgenomen' (19), vertoont deze studie, hoe verdienstelijk ook, minder 'innoverende' aspecten dan men gehoopt zou hebben. Dit manco manifesteert zich bijvoorbeeld ook op de pagina's 64-71, waar de vraag aan de orde

komt, wie de ordonnantiën 'in eerste aanleg' ontworpen heeft c.q. hebben. Met Van Heijnsbergen verwerpt de auteur de overlevering, dat Viglius van Aytta de oorspronkelijke 'auteur' van de criminele ordonnantiën zou zijn geweest. Voor het door haar vermoede auteurschap van Christophe d'Assonleville (70) draagt zij supposities, geen directe bewijzen aan. Dat te beproeven ware mijns inziens alleen langs de weg van archiefonderzoek mogelijk geweest, ook al zou ook dan geen positief resultaat bij voorbaat gegarandeerd zijn geweest.

Niet meer *en détail* kunnende gaan luidt mijn globale conclusie, dat de auteur, puttend uit oudere en nieuwere historische en historisch-juridische literatuur alsmede uit bestaande bronnenuitgaven, mede door het toevoegen van eigen inzichten en het leggen van eigen verbanden een zeer leesbaar samenvattend overzicht biedt van een niet gering aantal facetten van de criminele ordonnantiën.

Nochtans blijft een aantal vragen ook na lezing ervan 'open'. Mijns inziens zou alleen langs de weg van archiefonderzoek te beproeven zijn een antwoord daarop te vinden.

O. Moorman van Kappen

Spinoza, *Briefwisseling*, vertaald uit het Latijn en uitgegeven naar de bronnen alsmede van een inleiding en van verklarende en tekstkritische aantekeningen voorzien door F. Akkerman, H. G. Hubbeling [en] A. G. Westerbrink (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 1977, 20x 12½cm, 544 blz., f39,50 (geb.); voor leden van de Wereldbibliotheek-vereniging en de vereniging het Spinozahuis f31,90).

De 300ste sterfdag van Benedictus de Spinoza op 21 februari 1977 is niet ongemerkt voorbijgegaan. De Internationale school voor wijsbegeerte te Leusden organiseerde van 27 juni tot 2 juli 1977 een studieconferentie over Spinoza's ethica en het Centrum voor de studie van de Verlichting van de Vrije Universiteit te Brussel wijdde op 25 en 26 november van hetzelfde jaar een colloquium aan zijn politieke filosofie. 'De volledige tekst van de referaten van het colloquium alsook de synthese... zal worden gepubliceerd in een dubbel nummer van het Tijdschrift voor de Studie van de Verlichting', aldus de circulaire die opriep tot deelname. Ook de massamedia besteedden aandacht aan de grote filosoof. De televisie zond zelfs een documentaire over hem uit. En op de grote dag zelf vond in Den Haag een herdenkingsbijeenkomst plaats waarbij voordrachten werden gehouden door prof. dr. H. G. Hubbeling (Groningen), prof. dr. A. Naess (Oslo) en Theun de Vries (Amsterdam). Bij die gelegenheid werd voorts een exemplaar van het thans voor ons liggende eerste deel van een nieuwe Nederlandstalige uitgave van Spinoza's werken aangeboden aan de burgemeester van 's-Gravenhage. Het boek bevat behalve Spinoza's briefwisseling - voorzover bewaard - een verantwoording door Akkerman (9-23), een lijst van afkortingen (24-25), een inleiding over Spinoza's leven en werk (29-40), gegevens over zijn correspondenten (41-48) en een 'Overzicht van het leven van Spinoza volgens de verschillende bronnen' (49-67), verklarende aantekeningen bij de tekst c.q. vertaling van de brieven (433-513), opmerkingen over de teksten van de brieven (514-534) met een lijst van emendaties ten opzichte van de tekst in Gebhardts editie (535-537), alsmede een register van persoonsnamen (538-544). De bladzijden 29-67 zijn verzorgd door Hubbeling, de opmerkingen over de teksten zijn - op enkele van Westerbrink na - van de hand van Akkerman, de verklarende aantekeningen zijn grotendeels geschreven door Hubbeling (maar ook Akkerman heeft er substantieel toe bijgedragen); enkele zijn afkomstig van Westerbrink, die voorts het register samenstelde.